

400 oldal. Az antológiához hasonlítható folyóirat alig kétéves múltra tekinthet vissza, főszerkesztője Andrej Guljaski, helyettesei Koljo Georgiev prózaíró és Csavdar Dobrev kritikus, aki Budapesten végezte az egyetemet, kitűnően beszéli nyelvünket, és rendszeresen ír a magyar irodalomról. Mihail Berberov felelős szerkesztő elmondta, hogy a folyóiratot az újszerűség és korszerűség jegyében szerkesztik, ezért nem közölnek például történelmi regényt. Az új folyóirat jellegzetessége még, hogy a világirodalmi kitekintés mellett a mai bolgár írók műveit is közli, ezzel lehetőséget teremt a kísérleti-útkereső alkotások publikálására.

A *Szävremennik* máris népszerű lett, pedig sokan tartottak attól, hogy csak a vájtfülűek olvassák majd. A szerkesztőség a megjelent írásokból irodalmi műsort állított össze, amelyet kétszer is előadtak az egyik legnagyobb vegyipari üzem munkásainak. A siker talán nagyobb volt, mint az értelmiség körében. (A műsorba bekerültek Nagy László versei is!)

Egy-egy szám fele szépirodalom, a nagy terjedelem miatt 2—300 soros poémákat vagy akár regényeket is közölhetnek. Sikert arattak Joyce Dublini novellái, de az olvasók felfigyeltek Sagan kisregényére is. Minden számban bemutatott egy szovjet író, de összeállítást szerkesztettek az amerikai novellistákból is. Nagy László versei mellett Hermann István tanulmánya jelent meg a modernizmusról.

A folyóirat előnye még az elméleti igényesség. A Teória és kritika rovatban több érdekes tanulmány jelent meg. Szimeon Hadzsikoszev, a tehetséges kritikus a romantika és antiromantika kérdéseit feszegeti. Efrem Karanfilov pedig a korszerű útirajzok jellemzőit keresi. Az elméleti érdeklődés és publicisztikai hév erénye a legjelentősebb irodalmi hetilapnak, a *Literaturen Front*nak is. Főszerkesztője az előbb említett Efrem Karanfilov. A lap 1974 szeptemberében, a felszabadulási évfordulóval egyidőben ünnepelte harmincéves fennállását. Ebből az alkalomból két ünnepi számot adtak ki. Legerősebb a publicisztikai rovat. Vitákat rendeztek a köznevelésről, az irodalom oktatásáról, a természetvédelemről és az ifjúság helyzetéről.

A *Literaturen Front* (Irodalmi Front) az Élet és Irodalomhoz hasonlóan rendszeresen közöl verseket és novellákat is. Tematikus számokat is szerkesztenek, így jelent meg a Puskin-, majd a Pablo Neruda-összeállítás. Részt vettem egy szerkesztőségi értekezleten is, ahol a szenvedélyes és igényes hozzászólások azt mutatták, hogy a hetilapot demokratikus légkörben, vitatkozva, egymás véleményét kikérve szerkesztik. Itt is többször elhangzott, hogy a szerzők túl hosszsan, túl általánosan írnak. A valóság konkrét, alapos felmutatásának az igényét fogalmazták meg.

Nemcsak a Plamáék igyekeznek a fiatalok fórumává lenni. A *Pulsz* (Pulzus) a legfiatalabb írók lapja, amely kéthetente jelenik meg. Olyan, mintha a Magyar Ifjúság kulturális melléklete önálló lap lenne. Két másik irodalmi hetilap is említésre méltó: a *Narodna Kultura* (Népi Kultúra) és a *Narodna Mladezs* (Népi Ifjúság). Szép számmal jelennek meg vidéken is irodalmi-kritikai folyóiratok. Jelentőségük kisebb, mint nálunk, mégis érdemes figyelni a plovdivi *Trákijsára*, a gabrovói *Zornicára*. Az utóbbi címe magyarul Hajnalcsillagot jelent. Folyóiratot adnak ki még Várnában és Sztara Zagorában.

VARGA CSABA

JUGOSZLÁVIA

France Prešerenről, a fordító jogán

Százhetvenöt éve született egy nagy költő itt mindjárt a szomszédunkban, Szlovéniában, és alig ismerjük. Irodalmi köztudatunkból mindeddig legalábbis hiányzott a neve a romantika nagyjai közül. Pedig Prešeren nemcsak „köteles” vagy „udva-

rias” felfedezés most a számunkra, hanem, úgy érzem: eleven, hatékony költészet. Igaza van Josip Vidmarnak, aki az Európa Kiadónál nemrégiben megjelent verseskötet (France Prešeren versei, Lyra Mundi) előszavában leszögezi: minden költészet elsősorban az eredeti nyelv szellemében él, abból táplálkozik, annak közvetítésével hat. Úgy érzem azonban, hogy a műfordítást nemcsak szükséges rosszként kell elfogadnunk, de néha áldásait sem tagadhatjuk. Bizonyossággal csak azt tudhatom, hogy a szlovének irodalomteremtő költője (mert az is volt; talán ezt a mozzanatot érzékeljük, a dolog természeténél fogva, kevésbé élénken, kevésbé közvetlenül; de itt most nem is irodalomtörténetről van szó) nagy hatással volt *egyik* fordítójára. Nem a klasszicista örökség nyűgözött le természetesen, melyet Prešeren nagyon sok helyen beledolgoz modernül romantikus anyagába. Azzal csak úgy „távolabbról néztük egymást”. Azt sem állítom, hogy a zsánerképes, történelmi tablós, szerelmi dalocskás (mindez nem és nem értékcsinnyítés!) Prešeren nyerte volna el tetszemet; hihetetlen volna az, nyilvánvalóan. Én, egyre lelkesebb fordítója, a — szabadon így kifejeznem magam — mindig szabad vegyértékkel szenvedő ember valamósos őszinteségét érzem nagy világirodalmi példának itt. *Így* értelmezem a „romantika” szót is; nem valamiféle kategorizált (az sem megvetendő!), sőt kategorizálható kultúratörténeti fogalom költészeti megtestesítője érdekel Prešeren személyében (mert lírájában mindig nagyon-nagyon ott van a *személy!* nem a személyiség; a személy), hanem épp ez utóbbi. Josip Vidmar valóban gazdag szerénységgel, de szinte csupa telitalálattal vázol előszavában személyiség- és költésztörténetet. Európa egyik legkisebb népének költője volt Prešeren; élete nem „tömény szerencsétlenség”, de csupa balsors. És hatalmas érzékenység. Egyszerű származása sem tette otthonossá a Habsburg-elynomás által jócskán beárnyékolta nemesi és polgárvilágban; a jogaiért küzdő nemzeti érzés eleve reménytelen sorsot rajzolt számára, kevés eredménnyel kecsegtető „harcos pályát”; és magánélet harmóniája sem fogta egyé a töredezett életet. Reménytelen szerelme meghatározó élmény volt egész költészetében. Magánélet és nemzeti sors egyé fonódása; szenvedésérékenység az egyéni lét és a közös jegyben felfogott emberi lét kérdéseiben; ismerős párosok ezek. Magánhistoria és kortörténet csak akkor jelentős poétai elem, ha költésztörténetté bír válni. Prešerennél ez történik. Csekély terjedelmű, nagy sugárzású életművében jól körülhatárolható konkrétumok formálódnak világírává. Személyes krónika marad Prešeren költői műve; az is. Az általánosság elbírja a tárgy szerinti pontosságot. Egy-egy barát („a” jóbarátok!) elvesztése; valamiféle „paradicsom” bezárulása; a múlt kísértő legendái, melyeket a nyomasztó jelen elviseléséhez adatik idézni: ilyen elemek köré kristályosul Prešeren lírája. Ott, a tizenkilencedik század első felének Szlovéniájában. Fanyar és lelkes ügyvédember írja ezeket a költeményeket; olyasvalaki, aki tulajdonképpen „megvan”, aki „kész” személyiség a társadalom átlagszemszögéből nézve; de akit sosem enged, tudatában nem hagy „teljessé válni” léte. Tragikus kettősségek egész sora nyílik a Prešeren-jelenség által. Elsősorban: rá, a költőre magára. Hanem az ilyen sosem zárulások nem végződnek ott, ahol az egyéni sors véget ér. Prešeren irodalomteremtő lett Szlovéniában, s ami még ennél is sokkal fontosabb — nekünk is, a szlovéneknek is —: a költői-emberi érzékenység napjainkhoz is szervesen kapcsolható példája. Amikor először fordítottam verseit, egy antológiába, alig gondoltam végig bármit is az iméntiekből. (Ez így — van, aki tagadja, van, aki bevallja — a műfordítás átká.) Amikor Prešeren válogatott verseinek fordításába — nyilván imént említett előtanulmányaim alapján — bekapcsolódhattam, váratlan hevességgel ragadott meg a *téma*. (Ezek — munka közben s ha szerencsénk van, személyesen is! azután is; hosszú érvényvel — a műfordítás áldásai. Amikor bevezetőben ezt a szót használni merészeltam, csakis arra gondoltam: jó, ha a fordító úgy érezheti, az elvégzett munka után jöhet a személyesebb betakarítás; elindulnak a titokzatos hatások; és akkor... De ez csak periferikusan tartozhat a témához; szonettjeim egyikét — azelőtt sosem írtam szonettet! — megpróbáltam Prešeren emlékének is ajánlani.) Elsősorban a szonettek. Tudom, szlovénül és magyarul kellene idéznem; a fordításban mindig hatalmas „kvantumok” mennek veszendőbe. Érdeklődésünket azonban érdemes saját nyelvi közegünk-

kel is szembesítenünk; magyarul: ha egy költő műve vonz bennünket, meg kell néznünk, mit lehet csinálni belőle *magyarul*. Akkor pedig korántsem mindegy, *mit* sikerít általa s általunk a fordítás nem létező istene. Mindezt azért mondom el ilyen ügyetlenül részletesen, mert mégiscsak rettenetes, hogy kénytelen leszek az átültetett szervek esetlegességein demonstrálni egy „élő szervezet” minőségét! Hanem ha úgy vesszük, hogy a fordító ilyen esetekben, mint ez a mostani, afféle szerény, periferikus barátja az „eredeti költőnek”, akkor kutya kötelesség vállalni a közös „játékot”. Amikor az addigi nem létezésből formálódni kezdtek ezek a (hadd mellőzzem a köteles, de körülményes jelzést: „lefordított”) sorok, mint:

*Elérsz, utas, a sívó Afrikába,
ösvényed elvész...*

bizonyára sok minden jutott vagy juthatott volna eszembe. És miért ne! Hiszen maguk a szavak is... kicsodák? Egyikünk sem járt Afrikában; mert tudtommal Prešeren se. Már itt kezdődik a Nagy Kaland. És azt a Kálnoky-verset is csak a fordító olvashatta, például a *Lázás csillagon* című, 1957-ben megjelent kötet élén. Miből rajzolódnak tájképeink! miből lesz az állítólag „pontos” (már ha pontos!) fordítás.

*Az éj felfénylik — s ím tátong az élet
csömöre. Szorongások, szakadékok.
És nincsen útja a menekülésnek.*

Mi ragadott meg? Nem állíthatom, hogy — mint a fizikusok mondják, valahogy így — saját eredményeimet, vagyis műszereimet nem mértem bele a jelenségbe. Hiszen e pillanatban igazán nem tudnám megmondani, *van-e* Prešerennél épp azon a helyen egy ilyen mondattörés: hogy az előző sorban még mintha csakugyan az „élet” fénylene fel, tátongana, de a következő sorkezdet már rácsap a „csömöre” szóval. Ha ilyen feszes életművet próbál visszaadni jól-rosszul a fordító, *akkor* azért a becsület szabályai — és jól felfogott önérdéke! — szerint megismerkedik a mű egészével; és sokszor nem épp ott ad vissza valamit, egy „valórt”, vagy helyi értéket, ahol lelte; visszaadja másutt, ahol tudja, ahol szükségét érzi. Benne marad az anyagban, az anyag szellemében; csakugyan csodás vezérlést érez. (Milyen keserves fölébredések is vannak effélékből...! De azt most hagyjuk.) Nem állítom, hogy Prešerennél épp így alakul az igealak:

Nyájas halál, siess; itt áhítoznak!

Erre az „áhítoznak”-ra gondolok. Ezt is talán máshonnét veszem; persze, tőle. És a magyar költészet hasonló helyiérték-vidékéről. Ezt nem szabad tagadni. Így kezd „magyar költővé” válni a külhoni. Így is. Aztán az ilyenek:

*Mert kulcs vagy, ajtó, boldog útja-sorja...
...szökhetni; mert lehull a
bilincs, amelyből a fogoly kirothad! —:*

*Oda, hol nem kerestetik az eltűnt,
oda, hol nem úz igazságtalanság,
oda, hol lerakhatjuk végre terhünk,*

*hol vetett ágy vár: sírgödörszabadság!
s alszunk benne, s nem kell szívünkre vennünk
sok hitvány gyötrés új, harsány parancsát.*

Köklerség lenne azt állítani, hogy Prešerenet anélkül fordítottam, hogy Petőfi, Vörösmarty, Arany, de akár Tóth Árpád, Kosztolányi, József Attila sorai, szavai, dalmalai is ott ne úszkáltak volna valamiféle műfordítói tudatalattiban. De hát köklerség, költészettagadás és még mit tudom én, mi lenne, ha valaki úgy merészelne fordítani „idegen költőket”, hogy egyenest „a saját homlokából pattintja” őket. Hanem ha úgy érezhető, hogy az addig félénk idegen valamiképpen kezd összejönni saját költészetünkkel, melyben már oly sokféleképpen benne van a világirodalom (ahogy Prešerenben ott a Dante-hatás, a Petrarca-nosztalgia; és mindez „valahogy” egyenrangúak szintjén is), ha tehát ilyesmi érezhető, akkor szoktuk azt mondani, hogy élményünk van a költőről. Nem szabad összetéveszteni két fogalmat: más élmény az eredeti mű élvezete, és más a magyarított alkotás. Csakhogy az eredeti mű élvezete sem egészen hiteles; közbeiktattatik jó száz-valahány év; akkora homályok fedik azt a hajdani Ljubljanát... a nagy Szenvedő alakját... szerelmét és eszméit; hol az a híres „közvetlen megközelítés”, ugyan van-e olyan? Akkor meg? Vállalva a félrehallások veszélyét, mégiscsak onnét kell kihallanunk az addig ismeretlen poétahangot, ahonnan újjáteremtjük; hála azoknak, akik a költészet rejtett áramán az elmúlt másfél évszázad s még több év és idő során ismeretlenül is kapcsolódtak a Jövevényhez; és még, ki tudja, minek köszönhetően. Akkor, tudománytalan lelkesedéssel, így szólunk: itt egy nagy költő, megint. Legalábbis aki most nagyon érdekel minket; úgy nagy éppen. Tudománytalan ez a fordításon nyert igazság, és mégis eléggé megbízható dolog. Olyasmi, persze, amiről a nagy Szomorú, a hozzánk újonnan megérkezett Szlovén így ír: megérinttetünk valamitől —

*mint holdfénytől, mely fölfed egy planétát,
de szemernyit sem árt a szív jegének.*

Árt neki! mindig olvad ott ez és az, ha egyéb újra fagy is. Talán csakugyan igaz, hogy Berzsenyink, Vörösmartynk (hogy ilyen különböző helyi értékek említettessenek) mellé testvérien odalép most egy világirodalmi szlovén.

TANDORI DEZSŐ

ROMÁNIA

Magyar irodalom – román fordításban (1970–75)

E rövid szemle keretében csupán azt próbáljuk meg vázlatosan számba venni, hogy az utóbbi öt évben milyen magyar művek jelentek meg Romániában, román fordításban, könyv alakban. Egy másik cikk feladata lenne a romániai német vagy más nyelvű fordítások ismertetése, és hosszabb — s nem is pusztán összehasonlító irodalomtörténeti, hanem politikai történeti, szociológiai — tanulmányt igényelne a magyar irodalom romániai „fortune littéraire”-jének vizsgálata. Írásunk nem több, mint leltár — széljegyzetekkel.

(*Mindenki Könyvtára.*) Kétségtől beszélés ténynek kell tartanunk, hogy a magyar irodalomban tájékozódni kívánó román olvasó kézbe veheti irodalmunk Bukarestben megjelent antológiájának köteteit (*Antologia literaturii maghiare I–IV. 1965–1969. szerk. Constantin Olariu, vál. Lőrinczi László, Majtényi Erik, Szász János. — ism. Molnár Szabolcs ItK 1972/4. 553–554.*), a klasszikusok közül pedig